

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska

číslo 3 / 2016 / ročník XXVI

STÁLÁ EXPOZICE

*Historie Mariánské Týnice

a mariánský kult:

- nejnovější archeologické nálezy
- osudy po zrušení kláštera
- obnova a rekonstrukce na přelomu 20. a 21. století
- mariánské poutní místo

*Baroko a jeho svět - Jan Blažej Santini - Aichel

*Raně středověké obydlí, archeologické nálezy

*Kultura a vzdělanost severního Plzeňska:

- veduty a vyobrazení sídel, kaple jako liturgický prostor, školní třída, galerie světců, oratoř a liturgické předměty, umělecké vybavení prostředí společenských elit 19.století

*Národopis severního Plzeňska:

- lidové zvyky, náves s kaplí a včelařství, selská jizba a komora, stodola, kovárna, slévárna litiny

*Města, spolky a řemesla severního Plzeňska:

- řemeslnické dílny a obchody
- kuchyně 30.- 40. let 20. století, hostinec

*Kostel Zvěstování Panny Marie:

- rekonstruovaná památka vrcholného baroka, obnovená kupole a interiér s freskovou výzdobou

*Ambit s freskovou výzdobou

F. J. Luxe a barokní zahrada

VÝSTAVY, KULTURNÍ AKCE,

KONCERTY

PETR BRANDL - restaurované obrazy - Zavraždění sv. Václava,

Smrt sv. Isidora, Stětí sv. Barbory (kostel Zvěstování P. Marie – časově neomezeno)

„MAPY A TOPOGRAFIE SEVERNÍHO PLZEŇSKA“

/putování regionem na historických mapách

14. 9.–30. 10. 2016 /refektář muzea/

LUDEK TICHÝ /výběr ze

sochařského a malířského díla

21. 6.–30. 10. 2016 /kostel Zvěstování Panny Marie/

KONCERTY 2016

„PATRICK VACÍK,

MATĚJ FREML /kytary

BARBORA POLÁŠKOVÁ /zpěv“

2. 11. 2016 od 19 hodin

PŘEDVÁNOČNÍ VYSTOUPENÍ SOUBORU ÚSMĚV

14. 12. 2016 od 19 hodin

DALŠÍ AKCE

„PRSTEM PO MAPĚ“ – podzimní oživlá prohlídka /kvízy, hry, archeologie, mapy a povídání k výstavě

22. 10. 2016 od 14 do 17 hodin

DEN KRAJŮ

28. 10. 2016 /vstup do muzea zdarma

ADVENT V MUZEU

3. 12. 2016 od 14 do 17 hodin

ADVENTNÍ BOHOSLUŽBA

22. 12. 2016 od 16 hodin

Tak máme v kalendáři podzim. Babí léto sice ještě provází dny přelomu měsíců září a říjen, ale brzké stmívání je nezpochybnitelným důkazem změny roční doby. Bývá barevná, pestrá, nostalgická. Je časem intenzivní činnosti v zahradách a sadech. Do vánočních zvuků rolničků je však ještě dlouho. Nebo si myslíte, že bychom měli už shánět dárky pod stromeček? Radost bychom tak možná udělali kasám obchodních řetězců. Potěšit nám blízké však nemusíme plánovat jen na konec roku. Máme k tomu více příležitostí. Na den narození, na jmeniny nebo prostě jen tak. Že chceme.

Ani my, v muzeu, přestože budeme mít od října o hodinu kratší otevírací dobu, tedy do 17. hodiny než zase přejdeme na mimosezonní otevírací dobu, se zatím nechystáme na období klidu. Stále, podobně jako celé uplynulé čtvrtletí, se snažíme, aby naši návštěvníci byli spokojeni se servisem služeb v badatelské i knihovnické činnosti, stejně jako v oblasti připravovaných výstav.

V kostele Zvěstování Panny Marie je od června otevřena rozsáhlá přehlídka tvorby českého sochaře

Ludka Tichého, jehož sochařské i malířské dílo upozorňuje mimo jiné i na skutečnost, že opravdová tvorba může být zápasem. Nikoliv o výhru v měřitelných jednotkách, ale ve snaze o vyjádření pocitů, nálad, vlastních pochybností i stavů opojení, stejně jako marnosti. Výběr děl zastoupených na výstavě, který provedl Jiří Tichý se synem umělce, Tomášem Tichým, je pro početné návštěvníky pomyslnou sklizní podzimu a snad i dárkem. Představuje totiž důležité autorovy výtvarné polohy.

Podzimní číslo Vlastivědného sborníku přináší texty našich stálých spolupracovníků. Tématika textů nejednou přesahuje rozměry regionu. Upomíná například na 150. výročí prusko-rakouské války, na moment, když prezident T. G. Masaryk projížděl autem od Jesenice do Plzně nebo na nový knižní titul vzpomínek Josefa Vovse, účastníka třetího odboje v poválečném Československu. Najdete zde ovšem i další zajímavé příspěvky a pravidelné rubriky.

Přejeme Vám příjemné čtení a dobrou mysl.

Vaše redakce

PŘEDPLATNÉ A OTEVÍRACÍ HODINY V KNIHOVNĚ

Naším čtenářům a badatelům připomínáme, že v Muzeu a galerii severního Plzeňska v Mariánské Týnici je pro nejširší veřejnost přístupná knihovna s fondem 14 000 svazků knih, z nichž většina je určena k zapůjčení domů, zbytek k prezentačnímu studiu v muzeu. Třetina

svazků je regionálního charakteru. Knihovna je otevřena v pondělí a středu od 8 do 15 hodin. Pokud chcete mít jistotu, můžete se předem telefonicky objednat na číslech 373 396 410 nebo 373 397 991. K dispozici je také veřejně přístupný internet.

UDÁLOSTI OBRAZEM

1, 2) Tradiční Mariánská pouť se konala 11. září 2016 za přítomnosti početných věřících. Po bohoslužbě se konal koncert souboru Václav z Čisté.

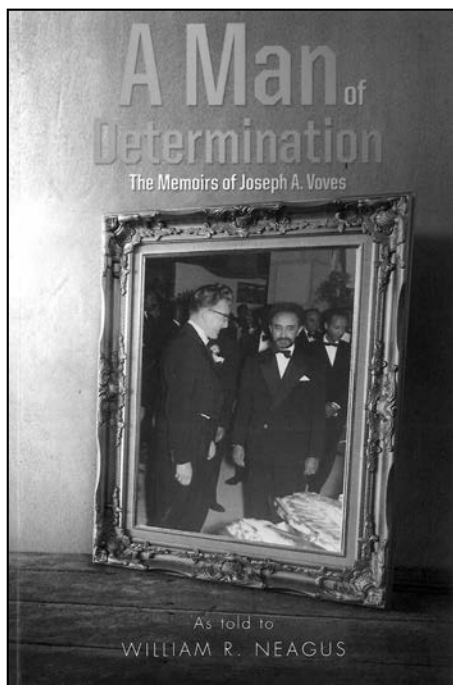
3, 4) Výstavu „Mapy a topografie severního Plzeňska – putování regionem na historických mapách“ zahájila ředitelka muzea PhDr. Irena Bukačová s Mgr. Jiřím Fákem dne 14. září 2016.

5, 6) Výstava děl sochaře Ludka Tichého v kostele Zvěstování Panně Marii byla prodloužena do 30. října 2016.

■ Radovan Lovčí

V newyorském nakladatelství Page Publishing, Inc., vyšla v loňském roce kniha vzpomínek Čechoameričana Josefa Vovse. Dle jeho vyprávění ji sepsal publicista William R. Neagus. Publikace se nazývá „A Man of Determination. The Memoirs of Joseph Voves“, má 161 stran a je doprovázena skromnou fotovýbavou v černobílém provedení.

Osudy rodiny Vosovy se úžeji váží především k Podřipsku, konkrétně k obcím Ledčice a Mnetěš, v nichž postupně působil učitel Antonín Voves (25. 1. 1879–4. 4. 1955). Ten také se svojí chotí Helenou, (19. 5. 1888–23. 3. 1968), rozenou Horčovou, přivedl na svět tři syny, Jiřího (16. 1. 1910–13. 7. 1959), Antonína (17. 1. 1908–4. 6. 1983) a Josefa (*4. 3. 1922), kteří byli později spjatí s tzv. kauzou Praha–Žatec, tedy s neuskutečněným pokusem o převrat proti komunistickému režimu, jenž byl rozkryt Státní bezpečností a většina jeho osnovatelů pozatýkána. Mgr. Petr Mallota z Ústavu pro studium totalitních režimů, který se touto kauzou dlouhodobě zabývá, je přesvědčen, že se v daném případě, na rozdíl od některých jiných pokusů o možný ozbrojený převrat proti komunistům, nejednalo o akci předem zosnovanou a vyprovokovanou Státní bezpečností. A to i proto, že odbojová skupina, která měla spolupracovníky v řadě vojenských posádek v prostoru středních a severozápadních Čech (včetně Kralovic), byla podle Mallotova

Titul knihy vzpomínek Josefa Vovse.

bádání odhalena příslušníky StB v podstatě neplánovaně. Došlo k tomu při sledování jiné skupiny třetího odboje (reprezentované především účastníkem druhého i třetího odboje Karlem Nigrinem), přičemž někteří členové obou skupin se vzájemně znali.

Jak jsem psal již v jednom z minulých článků pro Vlastivědný sborník, jedná se o téma, které by zasluhovalo obsáhlejší souvislé zpracování a které nelze plasticky popsat ve stručné podobě. Každopádně k aktérům neuskutečněného pokusu o pře-

vrat náležel také bývalý příslušník čs. vojenských jednotek v exilu, již zmíněný Jiří Voves, jenž působil jako restaurátér v Žatci a který byl později režimem uvězněn, a ač nebyl nakonec odsouzen k trestu smrti jako někteří jiní osnovatelé převratu, tvrdé podmínky panující v komunistických kriminálech jej připravily o zdraví a posléze i o život. (Zemřel v důsledku infarktu v r. 1959 během svého věznění). Jeho nejmladší bratr Josef se osobně nepokládá za klíčového aktéra pokusu o protikomunistický převrat. Jako osoba s celou věcí rovněž obeznámená a účastníci se některých odbojových schůzek (či působící dokonce jako spojka mezi odbojáři) se však i on stal terčem pozornosti StB. Díky varování Jiřího ženy Běly se mu naštěstí na poslední chvíli podařilo uprchnout za hranice a vyhnout se zatčení.

Josef Voves vystrídal v zahraničí různá zaměstnání, po určitý čas působil jako civilní zaměstnanec americké armády v Německu a činný byl rovněž v hoteliérství, podobně jako kdysi jeho starší bratr Jiří. Úspěšnou kariéru udělal v Etiopii, kde zastával dokonce funkci generálního ředitele Ethiopian Hotel, co. a oblibu si vysloužil u samého císaře Haile Selassie I., jenž by si jej býval byl rád trvale udržel ve své zemi. Josef Voves dal nicméně přednost před Etiopií Spojeným státům americkým, kam se mu podařilo vystěhovat a kde se stal úspěšným podnikatelem v oboru strojírenství. Nikdy přitom nebyl typem podnikatele, který by myslel jen na sebe a svoji rodinu. Již v Etiopii se zapojil do činnosti Rotary

Clubu, který se zaměřuje na nejrůznější humanitární a dobročinné aktivity, a v tomto úsilí nepřestal ani na půdě USA.

Vovsovy vzpomínky jsou pro nás cenné především tím, že věnují pozornost některým osobám spojeným se severním Plzeňskem, jež byly rovněž přímo či nepřímo provázány s kauzou Praha-Žatec a s aktivitami třetího odboje. Jedná se především o kralovického faráře Václava Vinše, který Josefu Vovsovi pomohl k útěku za hranice a s nímž se dotčený později znovu osobně setkal v uprchlickém táboře v bavorském Eichstädtu. (Otcí Vinšovi byl pro zajímavost před pár lety věnován biografický článek také na stránkách Vlastivědného sborníku, viz Bukačová, I.: Václav Vinš. In: VS, roč. 13, č. 3, 2013, s. 3–5). A dále je to Josefův bratr Antonín, který se sice odbojových aktivit neúčastnil, byl ale od bratrů zpraven o dění v odbojové skupině a do Žatce občas osobně zajížděl. Antonín, který působil jako úředník na ONV v Plasích, nebyl podle svého bratra Josefa typem odbojáře a i podle názoru dalších rodinných příslušníků přistupoval k riziku svého zatčení příliš naivně. I přes varování přátel odmítl opustit republiku, což se mu později stalo osudným. 8. 12. 1949 byl zatčen a z Plas eskortován do Prahy. Vysloužil si odsouzení na 18 let, propadnutí svého skromného majetku, desetiletou ztrátu občanských práv a navrch ještě pokutu v hodnotě 10 000 tehdejších čs. korun. Podobně jako jeho bratr Jiří prošel také Antonín tvrdými zkušenostmi v komunistických kriminálech. K těm nejhor-

ším patřily asi ty z Leopoldova, kde se na věznicích vyžívali zlomyslní a primitivní bachaři se sadistickými sklony a kde z pohledu některých pamětníků (např. dr. Vladimíra Strusky, rovněž kralovického rodáka a odsouzeného z téže kauzy) panovaly mnohdy tvrdší podmínky nežli v českých věznicích.

Antonín Voves naštěstí věznění přežil, dočkal se amnestie v květnu roku 1960 a v době politického oteplení dokonce fyzického setkání s bratrem Josefem. Po zbytek života však mu-

sel coby osoba komunistům nepohodlná zároveň sklízet nejrůznější ústryky a šikanu v zaměstnání i od úřadů a bezpečnostních složek. Pádu komunistického režimu se již bohužel nedožil.

K hlavnímu aktérovi připomínané knihy, Josefu Vovsovi, se ještě sluší podotknout, že se i ve vysokém věku těší obstojnému zdraví a dobré psychické pohodě. Žije čínorodě a své 95. narozeniny plánuje v příštím roce oslavit na půdě svých rodných Čech.

K 150. VÝROČÍ PRUSKO–RAKOUSKÉ VÁLKY

■ Václav Jirsa

Letos uplynulo 150 let od památné války mezi Pruskem a Rakouskem, jejíž rozhodující bitva se strhla mezi oběma armádami 3. července 1866 u Hradce Králové. Byl to tehdy největší masakr rakouských vojsk, kde většina padlých byli Češi. Už před tím se koncem června bojovalo u Trutnova, České Skalice, Dvora Králové, Jičína, bylo obsazeno i Mnichovo Hradiště. Podle Wikipedie tehdy na pruské straně bylo přibližně 193.000 pěšáků, 27 000 jezdeckva a 780 děl, na rakouské straně přibližně 175 000 pěšáků, 24 000 jezdeckva a 770 děl. Ve výroční den jsme si podrobnosti mohli připomenout v našem denním tisku. Informace k danému výročí lze najít i v manětínské kronice.

Manětínský kronikář Jindřich Nacházal se zabýval prusko–rakouskou válkou podrobně při jejím stoletém výročí v roce 1966. „...nejdůležitější

*Bitva u Hradce Králové.
/obrázek www.bellum.cz/*

a přesné zprávy jsou v kronice české školy od učitele Laška.... Lecos se však zachovalo v paměti starších občanů, co slyšávali od svých rodičů, nebo od známých vyprávět – a tyto zprávy před řadou let věrně z jejich vyprávění zaznamenal děkan František Wonka....“ Určitě také čerpal ze starého dobového tisku, jak je patrné z přepisu v kronice.

Zajímavý je popisovaný příběh praporečnicka rakouského pluku Jána Kopanici z České Doubravice u Manětína. Když Prusáci zahrnali rakouské vojsko do jičínského rybníka, snažil se praporečník skrýt a zachránit rakouský plukovní prapor, aby se nestal kořistí pruských vojsk. Praporečníkem byl Ján Kopanica z České Doubravice u Manětína. Podle jména pocházel ze Slovenska, v České Doubravici sloužil jako čeledín u sedláka. J. Nacházel neuvádí, u kterého sedláka Ján Kopanica sloužil. Velkých hospodářů (sedláků) v České Doubravici tehdy bylo víc, např. Malec, Halema, Beneš, Maxa, atd. Praporečník Ján Kopanica, skočil do rybníka a prapor schoval pod hladinu vody. Tak čekal a stál ve vodě celou noc. Teprve k ránu zkřehlý a prostydlý vylezl z vody. Ještě ve vodě, když čekal, až se nepřítel vzdálí, ulomil žerď praporu a prapor si uvázal na prsa kolem nahého těla, přes něj pak navlékl svůj vojenský kabátec. Když pak k ránu vylezl z rybníka, klesl v obilném poli. Ráno sbírali Prusové své raněné a tak našli i praporečnicka Jána Kopanicu, kterého odvedli do zajetí a deportovali do Turnova. Na štěstí ho z vojenského kabátce nesvlékali a tak na plukovní prapor nepřišli. Z Turnova se podařilo praporečníkovi utéci a v přestrojení za sekáče se dostal až do Prahy –Karlína, kam šel od soboty až do středy. Na městském úřadě v Karlíně se přihlásil a ukázal plukovní prapor uvázaný na nahém těle. Karlínský purkmistr praporečnicka Jána Kopanicu přijal a odjel s ním na hrad k náměstkovi místodržitele hraběti

Antonínu Lažanskému, který měl své panství v Preitenštejně (zámek Nečtiny). Ján Kopanica tenkrát dostal za svou statečnost zlatou medaili.

Po vítězných bojích Prusové již rakouské vojsko nepronásledovali, po odpočinku se dali na pochod jednak na Prahu, směřovali také na Vídeň a Olomouc. Dne 8. července 1866 už byla obsazena Praha (její okupace trvala až do poloviny září 1866). Prusové se ještě chtěli dostat do staroslavného uherského korunovačního města a proto táhli přes Moravu na Bratislavu. Na tomto tažení se usídlil štáb pruského vojska v moravském v Mikulově. Panství Mikulov patřilo tehdy Alexandru Mensdorfovi, který získal Nečtinské panství (Preitenštejn) po svém otci, hraběti Emanuelu Mensdorfovi–Pouilly.

Od 18. července na mikulovském zámku vlál prapor pruského krále Viléma I., který v tomto zámku přebýval a musel být hostěn. S králem sídlil na zámku i kancléř kníže Otto Bismark a vojevůdce pruských vojsk von Moltke, který tam měl rovněž svůj hlavní stan. Dne 22. července bylo v Mikulově ujednáno příměří. V tu dobu táhl druhý panský voj z Prahy na západ; na svatou Annu 26. července do Plzně došla poplašná zpráva, že Prusáci táhnou z Prahy na Plzeň. To již ujížděl c. k. náměstek místodržitele hrabě Antonín Lažanský se svým celým místodržitelským úřadem pryč, do bezpečných Klatov. „Plzeňské noviny“ z 31. října 1866 v obsírném článku oslavily statečného purkmistra MUDr. Maschauera za jeho věrnost v době pruské okupa-

ce Plzně. V těchto novinách však také zle zaútočili proti hraběti Antonínu Lažanskému, který již nebyl náměstkem místodržitele. Lažanskému bylo zazlíváno, že loajalitu plzeňského purkmistra vůbec neoceníl. Byl první, který utekl z Prahy. V Plzni se cítil v závětrí a v bezpečí. Ačkoliv bylo již vše ztraceno, vysílal z Plzně proti Prusákům dráždivé proklamace a s druhým právě tak „statečným hrdinou“, generálem Jochmusem, organizoval jakési podzemní hnutí – zemskou hotovost. Nepřítele tím proti sobě popudil. Proto se Prusáci v Praze usnesli, že se za to Plzni pomstí. Jediní plzeňáci vyslali vstříc pruskému vojsku svou deputaci a dokonce vylepovali plakáty, že Prusové jsou kulturní národ a že se jich není třeba obávat. Přesto popuzení Prusové vyslali majora Natzmera s oddílem jejich vojska do Plzně. Sotva se tehdy roznesla po Plzni zpráva, že od Berouna se valí k Plzni pruské vojsko, hulání a dělostřelci, bylo okamžitě po hrdinské kuráži jak u hraběte Antonína Lažanského, tak u generála Jochmusa a také uvšech těch, kteří v krytu města hrozili nepříteli krví a železem. Za krásného dne, ještě před svítáním, v pátek 27. července, se všichni organizátoři Zemské hotovosti vystěhovali potichu, ale velmi narychlo z města a Plzeň bez odporu vydali Prusákům na milost a nemilost.

Bylo to právě v týž den, kdy u generálmajora Ericha v Praze byl přijat místodržitelský rada Henniger se zvláštním zplnomocněním od Lažanského. Když mu byl místodržitelský rada představen, zeptal se ho pruský

generálmajor jaká vlastně má zplnomocnění. Rada Henniger odpověděl, že má působit ke spravedlivějšímu rozdělování kontribucí v krajích od Prusů obsazených a jen k těm krajům se jeho plnomocenství vztahuje. Na to mu generálmajor Erich brskně odpověděl, že považuje za obsazené celé Čechy a proto pomoci pana rady nepotřebuje, neboť si Prusové zjednájí pořádek sami, bez pomoci c. k. místodržitelských úředníků. Henniger se mu odvážil odporovat, že přece kraj plzeňský, budějovický i jiné kraje obsazeny nejsou, načež mu generálmajor odpověděl stručně: „Nuže když vám na tom tak záleží, mohu se těchto krajů zmocnit s pomocí jen několika vojáků!“ Jen vyšel rada Henniger z budovy, dozvěděl se, že už byl vydán rozkaz k pochodu pruských vojsk na Plzeň. V pátek 27. července vyjeli naproti pruskému vojsku plzeňský purkmistr Dr. Maschauer s plzeňským arciděkanem Hlavenem. Chtěli požádat pruského velitele, aby ušetřil město. Pruské vojsko se již blížilo od Berouna k Plzni. Brzy po návratu plzeňské městské deputace, kolem půl dvanácté, vtáhli Prusové do Plzně. To již na radnici a na věži arciděkanského kostela vlály bílé prapory. Nejdříve přijel oddíl 400 hulánů, pak 100 dělostřelců se šesti děly a dlouhou řadou vozů a pak konečně jiné vozy s pěchotou.

Odpoledne si dal pruský velitel, major Natzmer, zavolat c. k. okresního hejtmana Quidona Toepleho, který jediný z vysokých c. k. úředníků neuprchl a statečně zůstal na svém místě. Major nařídil 150 000 zlatých vá-

lečné kontribuce a žádal, aby hejtman částku rozvrhl na jednotlivé okresy plzeňského kraje a vydal rozkaz na její zaplacení. Když to okresní hejtman odmítl, pruský velitel jej prohlásil za zatčeného. Pak si dal zavolat purkmistra Plzně MUDr. Maschauera a na něm žádal složení kontribuce hned zítra, tedy 28. července. Pak přivolali ještě několik radních, a po delším jednání bylo rozvrženo kolik kontribuce na který okres plzeňského kraje připadne. Jmenovaní vyslanci měli do zítřka přivést peníze. Mezitím co se na pruském velitelství jednalo o kontribuci, k majorovi Natzmerovi přijel parlamentář z Klatov od c. k. místopředsedatele hraběte Antonína Lažanského a oznamoval, že příměří, které dnes mělo skončit, je prodlouženo do 2. srpna 1866. Po této zprávě byl okresní hejtman Toeplý propuštěn z vazby.

V neděli 29. července v 8 hodin ráno se již na pruské velitelství dostavili zástupci okresů a vzdálenějších obcí s požadovanou kontribucí, kterou složili v hotovosti. Major Natzmer však již v pondělí žádal další kontribuční dávky od Plzně ve výši 125 tisíc zlatých. Jen přímluvou pruského majora Kuwalda u pražského pruského velitele, mohli plzeňští děkovat, že Natzmer od tohoto přemrštěného požadavku upustil. Spokojil se pak jen s důkladným vyjídáním Plzně a nakonec v pátek 3. srpna v 15 hodin odpoledne se svým vojskem opustil Plzeň a dal se zpátky na pochod ku Praze.

Téhož dne, hned po jejich odchodu, se do Plzně vrátil c. k. krajský hejt-

man Tschary. Městští ostrostřelci, sokolové a jiní měšťané zase obstarávali městskou stráž a noční hlídky. Snad již v sobotu 28. července pozdě v noci nebo časně ráno v neděli, do Manětína chvatně přijel vážený měšťan plzeňský, hodinář Karel Doubek. Doprovázeli ho dva pruští vojáci. Doubek si dal zavolat starostu města Manětína, Františka Stehlíka a s ustaranou tváří mu vysvětlil proč přišel. Předložil platební rozkaz ke kontribuci, podepsaný Natzmerem na 5 000 zlatých pro okres manětínský. A že ráno musí být peníze v Plzni, žádná výmluva nepomáhala. S Prusy, a hlavně s Natzmerem, nejsou žerty: „...nedáte-li, přijdou si pro kontribuci sami, třeba i s děly a rozeštaví nad špitálem a na návrší preitenštejnské silnice a z celého malebného městečka máte zříceniny.“ Ve fantazii lidí se udržela tradice, že tam děla opravdu stála, ale nebyla to pravda. Jisté je, že oba učitelé, český Jan Lašek a německý Johann Franz Xaver Dörr, chodili po městě a vysvětlovali sousedům, jakou oběť od nich válka žádá. Nad prosebníky se slitoval zámožný manětínský měšťan, 64 letý mistr voskař, František Fortner z čísla 111. Fortner byl zámožný a ačkoliv chodil docela prostě oblečen, nosil peníze stále u sebe pod modrou zástěrou. Hned městu půjčil 4 000 zlatých a tak mohl manětínský purkmistr František Stehlík ráno peníze odvézt do Plzně. V Plzni dostal stvrzenku, že kontribuci zaplatil. Po čase byly peníze Manětínu z Plzně vráceny ze státní pokladny.

Jindřich Nacházel uvádí, že Rabštejn měl ve své kronice (založené

v roce 1927) uvedeno, že 28. července se do Manětína dostavil městský radní Bubník z Plzně s jedním pruským důstojníkem a dvěma vojáky a žádali do příštího dne v 8 hodin ráno kontribuci 5 000 zlatých. Na Rabštejn připadlo 1 000 zlatých. Jan Karel hrabě Lažanský sám složil 700 zlatých, páter Hunger 100 zlatých. V kronice byly uvedeny i kontribuce jiných míst v kraji. Dne 26. srpna v 5 hodin odpoledne přitáhlo do Rabštejna 170 mužů pruské pěchoty. Na faře se ubytoval hejtman jménem Engelhart se svým sluhou, kočím a párem koní. Dne 31. srpna v 9 hodin ráno zase odtáhli.

Už při jednání o míru, který byl v Praze podepsán 23. srpna 1866 v hotelu Modrá hvězda, Prusové přesunuli část své armády na své západní hranice, kde jim hrozil nový válečný konflikt s Francií. A tak znovu táhli z Prahy do Plzně, část se tam zdržela, jejich velitelství se tam opět usadilo. Tentokrát se však nechovali tak nepřátelsky jako skupina Natzmerova. Dokonce 18. srpna, v den narozenin císaře Františka Josefa I., které Plzeň jako vždy oslavila s velikou okázalostí – ostrostřelci vyrukovali s hudbou a praporem a před kostelem salvami z pušek ohlašovali hlavní části slavných bohoslužeb, které sloužil arciděkan Hlaven, se do kostela dostavili vedle rakouských státních úředníků i zástupci pruského důstojnictva plzeňské posádky a značný počet pruských vojáků.

Po podepsaném pražském míru se vracela pruská armáda domů. Do Manětína přijely 4 setniny – asi 1 200 mužů. Prusové přišli několika prou-

dy. Jeden táhl od Rakovníka, přes Kralovice a Mladotice, část jich přišla od Vysočan přes Brdo. Někde byla celá osada pruskými vojáky přeplněná, jako například v Radějově, kde bylo sedm popisných čísel a bylo tu ubytováno 25 vojáků. Vojáci byli v Újezdě, ve Hvozdě byla plná obec hulánů. V Brdě museli sedláci svůj dobytek vyvést z chlévů a vojáci si tam dali své koně. V Lukové, podle tamní farní kroniky, byli celé 4 týdny ubytováni na faře. Vyšší důstojníci se ihned ubytovali v zámku. Manětínská vrchnost, Prokop Alois Lažanský byl v těchto válečných měsících s rodinou ve Vídni, kde se cítili bezpečněji.

V Manětíně na náměstí, proti kostelu, tenkrát stávaly dva domy, čís. 89 a 90. Na jejich místě byl postaven jednoposchodový dům, kde býval berní úřad. V domě č. p. 90 tehdy bydlel český učitel Jan Lašek. Domu se říkávalo „u českého učitele“. Jan Lašek události zapsal do české školní kroniky. V domě u Jana Laška se ubytovali tři prusští vojáci „na byt a na stravu“. Současně si v tomto prostorném domě také udělali skladiště a před dům postavili vojenskou stráž. Z panského chléva si vojáci brali dobytek, šafáře Širokého se ani neptali smí-li či ne, ale zaplatili. Dobytek poráželi na staré valše, která už byla v sutinách. Na tomto místě nyní stojí rodinný domek s č. p. 235. Podle jiných sdělení se poráželo také naproti, v bývalé kolně, kde později byla postavena požární zbrojnice. Kuchyni měli vojáci v nedakém městském pivovare.

Někteří prusští vojáci se chovali

slušně, při porážení dobytka například dávali lidem vnitřnosti, které sami nejedli. Někteří ale byli k lidem, kde byli ubytováni, neomaleni a panovační.

Vracející se pruské vojsko do Německa, bylo také ubytováno po okolních manětínských vesnicích. Jejich příchodu předcházely zastrašující zprávy, takže naháněly prostým venkovanům hrůzu a strach. Dokonce někde odváděli ženy a děti do lesů, kde je ukrývali. Samozřejmě ukrývali i dobytek. Zvláště polekaní prý byli v Lipí.

Vyprávělo se také, že vojáci ubytování v Újezdě, po vsi sebrali mnoho vajec, a že si je usmaží na velké pánvi. Roztloukli je, a smažili je na krbu pod komínem. V komíně však bylo mnoho švábů a ti omámeni horkem a kouřem, padali dolů, rovnou do vajec v pánvi. Jenže Prusáci nebyli tak vybíraví. Dívali se, jak se švábi mezi vajíčky svlékají z černé barvy a řekli si: „Ale co, budeme mít vajíčka s raky.“ Dokonce pozvali i kamarády a ti prohlásili, že tak pikantně připravená smažená vajíčka ještě nikdy nejedli...

Manětínský purkmistr František Stehlík zůstal ve svém úřadě i po této prohrané válce. Válečná kontribuce byla sousedům vrácena, a již příštího roku navrhl založit v Manětíně českou Občanskou záložnu. Z půjčky Františka Fortnera byla založena „Fortnerova nadace“ pro chudé žáky české a německé školy. Vždy o vánočních svátcích byli podělováni obuví a šatstvem v určitém poměru. Manětín měl v roce 1866 podle „seznamu duší“ 1315 obyvatel a do zbra-

ně postavil 28 mužů. V matrice zemřelých je z léta 1866 zápis o úmrtí jakési řeholní sestry, zde neznámé. Ze zápisu nelze soudit, zda má toto úmrtí souvislost s oním válečným průtahem pruského vojska.

Z válečného tažení 1866 se v Manětínském děkanském kostele zachovala památka na výnosný obchod masem a dodávkami armádě, i když to byla armáda nepřátelská. Připomínaly to tenkrát dva nové oválné obrazy na postranních oltářích v děkanském kostele. Před první světovou válkou byly oba obrazy přemístěny. Obrazy údajně věnoval manětínský řezník. Jeho jméno není známo.

Podle zápisů učitele Jana Laška ve školní kronice, byli Prusové v Manětíně od 21. do 30. srpna 1866, ale tak, že jedni odtáhli a druhý proud po několika dnech zase přišel. Manětínští na průchod pruských vojsk ze srpna dlouho vzpomínali, na jejich nekonečný pochod jejich armády městem. Jejich čelo bylo již dávno v Chlumské hoře na žlutické silnici, ale z Pasek se rojily stále a stále nové formace všech zbraní pěchoty, jízdy i dělostřelectva. Nepřetržitě se ozývaly jejich pověstné bubínky a píšťaly.

Po uzavření míru se i vojáci rakouské armády vraceli domů. Do Lipí se také vrátil podruh Johannes Burda. Bylo mu tehdy 29 let a jako voják prodělal nešťastnou bitvu u Hradce Králové. Vrátil se s vystřeleným okem. Ze zvláštního invalidního fondu dostával malou podporu.

■ Karel Řeháček

V souvislosti se snahami o záchranu areálu barokního poutního kostela Zvěstování Panny Marie a cisterciáckého proboštství v Mariánské Týnici se v odborné literatuře zmiňuje mj. i kontakty s významnými osobnostmi československého politického, hospodářského a kulturního života. Představitelé „Spolku pro záchranu Mariánské Tejnice“ a posléze i „Jednoty pro záchranu kostelíka u Ježíška v Plzni a Mariánské Týnice u Kralovic“ se snažili pro záchranný projekt získat i nejvyšší představitele státu. Často se uvádí především československý prezident a kožlanský rodák Edvard Beneš či dcera prezidenta Masaryka Alice, která místo navštívila v květnu 1937.¹⁾

Hned po vzniku Československa se však představitelé spolku, konkrétně plzeňský architekt Hanuš Zápal, pokoušeli zájem o Mariánskou Týnici vzbudit i u prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. V Archivu Kanceláře prezidenta republiky (KPR) se nachází útlá složka písemností z přelomu září a října 1921, které jsou z hlediska moderních dějin Mariánské Týnice poměrně zajímavé a neměly by zůstat zapomenuté.

Ve druhé polovině září 1921 se připravovala cesta prezidenta Masaryka do Plzně. K návštěvě západočeské metropole došlo v neděli 2. října a prezident projížděl se svým doprovodem oblastí severního Plzeňska. Původní trasa měla vést z Lán přes

Cesta T.G. Masaryka přes Kralovice dne 2. října 1921.

Rakovník, Cistou, Kozlany, Kralovice, Plasy a Kaznějov,²⁾ kvůli špatnému stavu části silnic vedla cesta nakonec přes Jesenici a např. Kozlanům se prezident Masaryk úplně vyhnul.³⁾ Masarykovy návštěvy regionu se rozhodl využít i Hanuš Zápal k tomu, aby obrátil prezidentovu pozornost na významnou dominantu Kralovicka, Mariánskou Týnici.

Dne 28. září 1921 proto jménem Spolku napsal dva dopisy. Jeden (strojopisný) adresoval KPR, adresátem druhého (vlastnoručně psaného) byl Masarykův ceremoniář PhDr. Jiří Stanislav Guth–Jarkovský. V prvním dopise stálo: „*Při návštěvě pana prezidenta v Plzni dne 2. října t. r. pojedje pan prezident z Lán přes Kralovice po silnici k Plasům, odkud je dobře po pravé straně jízdy patrná krásná stavba Mariánské Tejnice – bývalého to cisterciáckého proboštství s kostelem, dílo to slavného Dientzenhofera. Prosíme snažně jménem spolku pro záchra-*

nu M. Tejnice, aby byl pan prezident jízdou za Kralovicemi upozorněn na tuto krásnou stavbu, která loňského roku byla nesmírně poškozena zřícením mohutné kopule, k jejíž záchraně spolek vynaložil vše za podpory vlády a čtyry vojínů žinistů a opatřil kostel provisorním krytem lepenkovým. Spolek spolu s veřejnými činiteli pracuje pro to, aby krásná tato umělecká památka v tak ubohém stavu se nalézající byla vyrvána z rukou majitelů rodiny Metternich-Winneburgů, kteří M. Tejnici vydrancovali a v nejmenším se o osud její nestarají; nyní, když jedná se o koupi M. Tejnice spolkem a okresním zastupitelstvem pro zřízení hospodářské školy, kostela, pak pro nějaký kulturní účel, požaduje Metternich obrovské peníze, kostel pak s ambicemi nechce vůbec prodati. Jednání s Pozemkovým úřadem o zábor neb výměnu nevede taktéž k cíli. Žádáme snažně, aby byla panu prezidentu M. Tejnice jízdou od Kralovic do Plas ukázána a prosíme, aby pan prezident vyznamenal spolek pro záchranu M. Tejnice svojí pozorností a posoudil snahy spolku, který nezištně pracuje pro záchranu tohoto uměleckého díla a pro zřízení hospodářské školy v bývalém probostství a znovuzřízení kostela pro kulturní potřeby kraje kralovického. Prosíme zároveň, aby byla cestou panu prezidentu odevzdána brožura, jednající o gigantické, záchranné práci, které se s nadšením ujal za spoluúčasti všeho občanstva pisatel tohoto informačního spisku. Podotykáme, že podáváme toto podání se souhla-

sem výboru pro stanovení programu návštěvy pana presidenta v Plzni.⁴⁾ Přílohou dopisu byla KPR zaslána Zápalova brožura Mariánská Tejnice u Kralovic, kterou spolek vydal v plzeňském nakladatelství Karla Beníška v roce 1921.

Ve druhém dopise, adresovaném Jarkovskému, žádá Zápal v osobním podání prakticky o totéž. Jarkovský Zápalovi odpověděl hned druhý den. V dopise mu sdělil, že s prezidentem Masarykem nepojede autem, ale dorazí do Plzně vlakem, že však požádal prezidentova tajemníka Vladimíra Kučeru, aby Zápalově žádosti pokud možno vyhověl.⁵⁾ O výsledku se zachovala Kučerova stručná poznámka napsaná 3. října na Zápalově dopise Jarkovskému, v níž stojí: „Za Kralovicemi cestou do Plzně byl pan prezident upozorněn a prohlédl si Mariánskou Týnici.“⁶⁾ Chronologicky poslední písemností spisu je pak dopis, který KPR zaslala 7. října Spolku pro záchranu Mariánské Tejnice. V něm mj. stojí, že „pan prezident republiky byl 2. října t. r. cestou do Plzně (za Kralovicemi) upozorněn na Mariánskou Tejnici, prohlédl ji a se zájmem vyslechl zprávu o záslužné činnosti Spolku pro záchranu Mariánské Tejnice“.⁷⁾

Zda se Masaryk přímo u památky zastavil či zda ji navštívil ještě někdy v budoucnosti, prameny neprozrazují. V každém případě se však jedná o zajímavý doklad všemožných snah zachránců Mariánské Týnice o probuzení zájmu o tuto památku i mezi nejvyššími představiteli Československé republiky.

Poznámky:

- 1) Irena BUKAČOVÁ a kol., Mariánská Týnice. Historie poutního místa a muzea, Mariánská Týnice 2002, s. 97–98.
- 2) Návštěva presidenta T. G. Masaryka v Plzni, Kralovický obzor. Krajinský pokrokový týdeník pro okres Kralovický, Manětínský a Podbořanský, roč. VIII, č. 35, 1. 10. 1921, s. 1.
- 3) Presidentova cesta do Plzně naším krajem, Kralovický obzor. Krajinský pokrokový týdeník pro okres Kralovický, Manětínský a Podbořanský, roč. VIII, č. 36, 8. 10. 1921, s. 1.
- 4) Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), Kancelář prezidenta republiky (KPR) 1919–1947, kart. 20, sign. D 4791, dopis H. Zápala KPR v Praze z 28. 9. 1921.
- 5) AKPR, KPR 1919–1947, kart. 20, sign. D 4791, dopis J. Gutha–Jarkovského H. Zápalovi z 29. 9. 1921.
- 6) AKPR, KPR 1919–1947, kart. 20, sign. D 4791, dopis H. Zápala J. Guthu–Jarkovskému z 28. 9. 1921, Kučerova poznámka z 3. 10. 1921.
- 7) AKPR, KPR 1919–1947, kart. 20, sign. D 4791, dopis KPR v Praze Spolku pro záchranu Mariánské Tejnice ze 7. 10. 1921.

SVĚTLOTISK JAKUBA HUSNÍKA

■ Bohumil Tesařík

Kdo vysloví název světlotisk, jako by řekl Jakub Husník. Tento český umělec, vynálezce a podnikatel se jako jeden z mála dočkal za života uznání i doma.

Slova Erasma Rotterdamského, že kniha je člověku mnohdy oděvu potřebnější snad nejlépe charakterizují činnost tiskařů a nakladatelů působících v českých zemích po řadu století. V Čechách se však rodili i geniální vynálezci nadaní bohatou invencí, kteří významným způsobem ovlivnili vývoj polygrafie. Vedle Aloise Senefeldera a Karla Klíče k nim patří také Jakub Husník, talentovaný český malíř a grafik, vážený středoškolský profesor kreslení, průkopník fotografie, nápaditý vynálezce,

úspěšný podnikatel a především polygrafický odborník, jehož jméno je v historii vědy a techniky spjato s jednou grafickou technikou tisku z plochy - světlotiskem.

Budoucí průkopník uplatnění vědy a moderní techniky v českých zemích, které v časech jeho života představovaly nejprůmyslověji rozvinutou část habsburské říše, pocházel z početné rodiny mysliveckého adjunkta Vavřince Husníka sloužícího na šlechtických panstvích. Narodil se v roce 1837 ve Vejprnicích, ležících v těsné blízkosti Plzně (se Škodovými závody téměř za humny), ale prožil zde jen rané dětství. Jeho otec záhy opustil službu u královských Lobbkoviců a tak malý Jakub spolu

s devíti souzozenci přesídlil na jeho další působiště v konopištském zámku; proto obecnou školu již navštěvoval ve středočeském Benešově. Výborně prospíval na nižším německém piaristickém gymnáziu v Praze a později na vyšší reálné škole, opět německé, přestože zpočátku vůbec neuměl německy a musel se všechno „drtit“ z paměti. Již tehdy se projevovala jeho příznačná celoživotní píle a pracovní nasazení. V letech 1853 až 1859 studoval malířskou Akademii v Praze, kde se setkal s Karlem Klíčem, pozdějším vynálezcem hlubotisku. Ve vzdělávání pak pokračoval na Královské akademii výtvarných umění v „Rubensově městě“ Antverpách (1859–1861), kde studoval u profesora Laria proslulý vlámský kolorit. Osvojil si zde také základy vlámsčiny a francouzštiny, což se mu později velice hodilo. Po návratu do Čech bydlel u svého otce v Benešově a jezdil ke svému strýci na faru v Uhríněvsi. Z té doby pocházejí některé jeho malby pro výzdobu v okolních kostelích. V kostele v nedalekých Kolovratech a Karlovicích vytvořil v roce 1861 malby na oltářích. Pilně maloval portréty, ale věnoval se i jiným zájmům, mimo jiné také těsnopisu a exaktním vědám.

V roce 1863 byl jmenován profesorem kreslení a těsnopisu na reálném gymnáziu v Táboře. Ve svém volném čase se podílel na malířské výzdobě ambity v Klokotech, ale především se začal tehdy zabývat studiem všech dostupných pramenů o nové reprodukční technice – tzv. světlotisku. Je to fotochemický proces, při

němž se tisková deska vytváří fotografickou cestou. Zopakoval všechny náročné a nákladné pokusy, provedené svými vrstevníky a předchůdci, otci fotografie. Patřili k nim Joseph Nicéphore Niépce (1765–1833), Hippolyte Bayard (1801–1887), Louis Daguerre (1787–1851), Hércules Florence (1804–1879), Louis Poitevin (1819–1882) či Fox Talbot a další badatelé v oblasti působení světla na různé chemické látky (mimo sloučenin drahých kovů, např. dvojchroman draselný aj.).

Věnem získal dostatek finančních prostředků, které využil k rozsáhlému výzkumu techniky světlotisku, kterou posléze (spolu s nadšeným pomocníkem tábořským lékařem Schwarzem) dovedl v roce 1868 až k naprosté dokonalosti. Přiváděl do rozpaků i samotné výtvarníky, když měli rozlišit vlastní originály od Husníkových reprodukcí. Jako první použil silné rovné sklo, na které nanášel chromovou světlocitlivou želatinu, do které po vysušení pomocí vody vykopíroval fotografický tónový negativ. Světlem utvrzená místa dobře přijímají barvu na rozdíl od navlhčených míst, které barvu odpuzují. Výsledné fotografie měly velmi jemné zrno rastru. Současně s těmito pracemi také pozorně sledoval zavedení tzv. mokrého procesu ve fotografii v 60. letech 19. století a již v roce 1863 přišel s prvním vynálezem – dvoutónovými fotografiemi. Svůj vynález postupně zdokonalil, takže byl schopen docílit i tisíc otisků. V roce 1863 se Husník i s rodinou ocitl ve Vídni, kde pracoval ve státní tiskárně. Vyučoval zde mladé adepty reprodukční

techniku, a ve spolupráci s Karlem Klíčem zaváděl tisk cenných papírů. Husníkovy otisky byly tak dokonalé, že známý rytec A. Lepére nedokázal rozeznat svůj originál od kopií. Po jmenování profesorem kreslení na reálném gymnáziu ve Spálené ulici v Praze se vrátil k pedagogické práci, ale současně založil v roce 1878 v Sadové ulici pod krycím názvem M. Husník (jako státní zaměstnanec nemohl podnikat) fotozinkografickou dílnu a fotografický ateliér, které vedla celých deset let jeho manželka Marie. Jako první u nás začal používat Křížikovy elektrické obloukové lampy k fotografickým účelům. Začal vyrábět fotolitografický přetiskovací papír a získal na něj i říšskoněmecký patent. V roce 1887 obdržel patent také na klihotypii.

Asi deset let předtím se odehrála významná událost, která zásadním způsobem zasáhla do jeho života a práce. Ve stejné době se stejným problémem, a to úspěšně, zabýval i dvorní fotograf bavorského královského domu v Mnichově Joseph Albert (1825–1886). Ten si přečetl v příloze časopisu Photographische Mitteilungen informaci o Husníkovi a odezva nedala na sebe dlouho čekat. V květnu roku 1869 podepsal Husník s Albertem smlouvu o přenechání želatinofotografie k libovolnému užití za pětiprocentní zisk získaný prodejem podle Husníkova způsobu nad 20 000 zlatých rakouské měny. Husník se tehdy rozhodnul velmi správně – vybavené tiskárně J. Alberta nebyl počtem ani kvalitou reprodukcí schopen konkurovat. Smlouva však na delší čas zabránila

poznat skutečného vynálezce, protože se Husník zavázal zachovat o vynálezu mlčení. Proto se ve světě mluvílo o albertotypii. Až při soudním procesu A. Markla, který vydal v roce 1870 příručku o polygrafii, v níž byl popsán způsob reprodukování Albertovou metodou, vyšel najevo i Husníkův podíl na vynálezu, který posléze uznal i německý tisk. V roce 1907 se stal čestným členem fotografických společností ve Vídni a Berlíně. Svoje technické nadání uplatnil Husník i ve zcela jiném oboru – dalším zdokonalováním tehdy velice žádaných šicích strojů. V roce 1869 přenechal za „honorář“ pěti šicích strojů americké firmě Wheeler a Wilson vynález zařízení zvaného kličkař, které mělo zamezit trhání nití.

Od roku 1888, kdy byl Husník penzionován, se začal plně věnovat polygrafii a vedení svého podniku. V témže roce přijal za společníka svého zetě A. Häuslera, který pečoval o obchodní záležitosti rodinné firmy Husník a Häusler. Pracovali v ní také další příbuzní včetně Husníkových a Häuslerových dětí. V roce 1893 Jakub Husník společně se svým synem Jaroslavem (1871–1912) zdokonalili trojbarevnou reproduční techniku pro knihtisk. Dodávali také samostatné trojbarvotiskové štočky podle objednávky zákazníků. V roce 1900 se závod přestěhoval do nové budovy v Praze na Žižkově v Husinecké ulici. Husník byl také autorem několika příruček z oblasti reprodučních technik, např. Die Helio-graphie (1905). V roce 1880 vyšla tiskem jeho přednáška „Rozvoj fotogra-

fie až na stupeň nynější její dokonalosti, první české pojednání o technologickém vývoji fotografie“.

Největší rozkvět firmy Husník a Häusler nastal v období let 1900 až 1914. Tehdy patřila k největším a nejznámějším polygrafickým podnikům v Evropě. Zaměstnávala více než 120 dělníků a úředníků. Jako jedna z prvních polygrafických firem připravovala černobílé a barevné reprodukce pro knihtiskárny; byla to epocha velkých nakladatelství, většinou v rukou jediného majitele, která skončila první světovou válkou, aby se již nikdy nevrátila (J. Otto, Jos. R. Vilímek, F. Šimáček, Fr. A. Urbánek a synové, F. Topič, Fr. Borový, aj.). Vedle toho prováděla reprodukční práce pro různá vydání přírodopisných atlasů, učebnic a kuchařských knih, módní a jiné obchodní katalogy, ceníky kobereců, hudebních nástrojů (Petrof v Hradci Králové), porcelánu, keramiky, strojů (Škodovy závody v Plzni) a dalších většinou drahých výrobků. Měla své obchodní zástupce takřka ve všech významných evropských metropolích – v Berlíně, Londýně, Paříži, Budapešti, Varšavě, Petrohradě, Lipsku a Krakově. Díky tomu se podílela reprodukčními pracemi i na realizaci řady významných vydavatelských projektů v zahraničí, jakými bylo například vydání reprezentativního cestopisu o Švýcarsku tištěného na křídovém papíru nebo několika svazková publikace Galerie Evropy. Veškeré fotografické předlohy si musela firma opatřit sama na místě a podle nich se v žižkovském závodě připravovaly reprodukce pro knihtisk. Zajímavou zakázkou byla

výroba štoček pro trojbarevný knihtisk díla Deutsche Kolonien (Německé kolonie). Knihu připravovali v Německu jako dar k narozeninám císaře Vilému II. (1859–1941). Vydavatel však ve své průmyslově vyspělé zemi ani jinde v Evropě nenašel firmu, která by byla schopna odevzdat práci na požadované úrovni. Císaři ovšem muselo zůstat utajeno, že reprodukce provedla česká firma, a proto nesměla označit štočky značkou HH, kterou jinak běžně používala. Výjimečným podnikatelským činem byla dlouholetá spolupráce s nejstarší fotografickou firmou na světě Fratelli Alinari (dnes Alinari 24 ORE), sídlící ve Florencii. Ta se od svého založení v roce 1852 specializuje na náročná díla – portréty, fotografie uměleckých děl a historických památek. Dodnes patří k několika firmám, které ještě využívají Husníkův vynález.

Evropsky uznávaný polygrafický odborník Jakub Husník zemřel před sto lety v Praze uprostřed běsnění první světové války v roce 1916. Naše vyprávění se pokouší přiblížit současnému čtenáři jednu z osobností, které se zasloužily o rozvoj vědy, techniky a průmyslové výroby v českých zemích na přelomu 19. a 20. století a dosažení úrovně hospodářsky vyspělých zemí světa. Připomínat tyto tvůrce českého zázraku má ještě další dobrý důvod. Jejich činnost a zásluhy byly v nedávné minulosti nejen často zkreslovány, ale dokonce tu byly snahy na tyto muže zcela zapomenout, měly se zcela vytratit z národního povědomí. Možná by mohl tento příběh i dnes někoho inspirovat...

Literatura:

- Encyklopedická edice LISTY. Podnikatelé. Encyklopedický dům. Praha 1998.
- Hlaváč, M., M.: Tvůrci českého zázraku. APS Agency. Praha 2000.
- Hoch, A., A.: Slovníček dějin techniky a vynálezů. Orbis. Praha 1947.
- Khel, R.: Poselství papíru. Karolinum. Praha 1999.
- Khel, R.: Papír všude a se vším. Mladá fronta. Praha 2007.
- Kneidl, P.: Z historie evropské knihy. Svoboda. Praha 1989.
- Kolektiv autorů: Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri. Praha 2002.
- Kolektiv autorů: Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918. Rovina. Prachatice 1992.
- Kolektiv autorů: Československý biografický slovník. Academia. Praha 1992.
- Kolektiv zpracovatelů: Ottův slovník. Osobnosti Česko. Ottovo nakladatelství. Praha 2008.
- Kvítek, M.: Průkopníci vědy a techniky v českých zemích. Fragment. Havlíčkův Brod 1994.
- Mrázková, D.: Příběh fotografie. Mladá fronta. Praha 1985.
- Tausk, P.: Dějiny fotografie. SPN. Praha 1980.
- Zach, A.: Stopami pražských nakladatelských domů. Thyrsus. Praha 1996.

KE DVORŮM PLASKÝCH CISTERCIÁKŮ – OZŘANY / PODHRÁZÍ

■ Petr Rožmberský

V 21. čísle edice Zapomenuté hrady, tvrže a místa nazvaném Dvory plaských cisterciáků (první vydání z roku 1999, druhé z roku 2008) jsou kapitoly, týkající se jednotlivých klášterních dvorů.¹⁾ Dalším bádáním se podařilo o některých z nich zjistit nové skutečnosti, které zde předkládáme.

Ozřany a další tři vsi zapsal plaský opat roku 1418 v dluhu Janovi z Rabštejna seděním v Loze a Petrovi z Tatiné seděním v Kokořově. V roce 1420 dal král Zikmund třem šlechticům několik plaských vesnic do zástavy za dluh, mezi nimi i Mladotice a ozřanský dvůr s rybníkem. Ozřany

i s dvorem byly zřejmě za husitských válek zničeny a roku 1429 byly pustý dvůr a Ozřanský rybník vráceny klášteru. Velký rybník byl nazýván Ozřanským ještě na přelomu 17. a 18. století, pak byl přejmenován na Mladotický. Při povodni roku 1872 se jeho hráz protrhla a už nebyl obnoven.²⁾

Klášter roku 1492 prodal místo pod rybníkem až k řece mlynáři Ondřejo- vi, který tu postavil mlýn zvaný Podrybniční či Podhrázský. Měl být „zbytkem“ po pustých Ozřanech. Roku 1549 klášter prodal mlynáři Markovi určité pozemky pod velikým rybníkem a přidal mu chalupu nad

*První vojenské mapování
1764–1768. Vlevo dole objekty
mlýna, nahoře objekt sádek
„Padrage“ (citace v pozn. 10).*

hrází k opatrování. Při výlovu však měli mít řeholníci právo v chalupě pobývat. Pozemky po pustých Ozřanech mívali v nájmu Mladotičtí, nebo je klášter dával do zástavy za půjčené peníze šlechtě z okolí. Roku 1591 žalovala vdova po Vítu Greifovi císaři Rudolfovi II., že ji plaský opat věznil a sirotkům chce vzít mlýn pod rybníkem. Opat byl napomenut, aby poddané neobtěžoval, avšak přesto v roce 1596 vdově Podhrázský mlýn i se vším hospodářstvím zabral. Z odhadní sumy 1700 kop míšeňských grošů jí vyplatil jen 200 kop.³⁾

Klášter zřejmě z „hospodářství“ mlýna a pronajímaných ozřanských pozemků vytvořil vrchnostenský dvůr. Zatím jedinou indicií k tomu je smlouva, jíž klášter prodával v roce 1614 usedlost v Lednici Šimonovi Bláhovi, „někdy šafáři podhrázskému“.⁴⁾ Šafáři řídili provoz vrchnostenských dvorů. Není jasné, jak dlouho tento dvůr existoval, ale lze předpokládat, že nepřežil třicetiletou válku.

Z matričních záznamů víme, že

nejméně v letech 1645–1649 byl nájemným mlynářem na Podhrázském mlýně Bartoloměj Buchtelík, roku 1654 Jan Pobuda,⁵⁾ roku 1664 Jan Junk, v letech 1669–1691 mlynář Jakub s manželkou Marianou.⁶⁾ K roku 1713 se dozvídáme, že Podhrázský mlýn měl v nájmu Martin Seeman, který platil roční nájem ve výši 50

*Podhrázský mlýn na císařském otisku mapy stabilního katastru z r. 1839
(citace v pozn. 12).*

kop míšeňských grošů a 60 strychů obilí.⁷ Roku 1743 byl nájemním mlynářem v „Podhráží“ Josef Frei.⁸

V roce 1761 prodal klášter podhrázký vrchnostenský mlýn Josefovi Freiovi a jeho potomkům za 500 zlatých. Mlýn měl dvě složení a stála u něj pila. Součástí prodeje byly i ke mlýnu a pile příslušející „postranní“ stavení, loučka a 13 strychů polí. Kupující složil v hotovosti 150 zlatých, zbytek měl splácet v předepsaných splátkách, a to při příštím sv. Jiří roku 1762 50 zlatých a potom vždy při sv. Havlu a při sv. Jiří po dvaceti zlatých. Dědičný pacht (úrok) činil ročně 60 zlatých a 60 strychů žita, dále musel pro vrchnost ročně vykrmit jednoho „frišlinka“ (vepře), platit císařské daně a nachytat pro klášterní kuchyni tolik raků, kolik mu bude nařizeno. Dále také musel ročně zadarmo pro vrchnost rozřezat 40 „špalků“ (kmenů) na fošny, prkna nebo latě. Kdyby však vrchnost potřebovala více řeziva, musí pro ní přednostně řezat, ale za každý špalek rozřezaný navíc mu bude zapláceno 7 krejcarů. Také byl povinen udržovat na své náklady všechny objekty pod střechou v dobrém stavu (nikoli však jez a strouhy). Na opravy staveb a mlýnského zařízení mu však klášter poskytoval potřebné dříví. Mlýnské kmeny si musel z potvorovského lomu sám kupovat, avšak jejich přivezení měla zajišťovat vrchnost pomocí robotníků. Dále mlynář musel přednostně před cizími mlít pro klášterské poddané. Nesměl zvyšovat měřičné (úhrada za mletí), jinak bude pokutován. Kdyby včas a řádně neplatil úrok, ukázal se jako líný

a mlýn nechal pustnout nebo upadal do dluhů, vyhradila si vrchnost právo mlýn zase ujmout nazpět. Při tom by mlynáři vyplatila peníze, které by ze zákupní sumy již zaplatil, ovšem strhla by si částku potřebnou na opravení škod na mlýně. Kdyby chtěl mlynář mlýn prodat, může to učinit pouze s povolením vrchnosti, bude-li se jí nový mlynář zamlouvat.⁹ Podhrázký mlýn dodnes stojí asi tři čtvrti kilometru jižně od železniční zastávky Mladotice.

Ve zprávách o Podhrázkém mlýně se již existence Ozřanského/Podhrázkého dvora neodráží. Podle vysoké sumy odhadu z roku 1596 (1700 kop grošů) je možné předpokládat, že tehdy ke mlýnu náleželo hodně pozemků, na nichž pak hospodařil vrchnostenský dvůr, zatímco mlýn byl pronajímán. O podhrázkých mlynářích máme záznamy v matrikách, o podhrázkých šafářích nebo jiných zaměstnancích vrchnostenského dvora však nikoliv.

Na prvním vojenském mapování z let 1764–1768 nacházíme pod hrází rybníka objekty mlýna, avšak asi v polovině délky rybníka je při ústí

Podhrázký mlýn na leteckém snímku (<https://mapy.cz>).

potoka do něj nad levým rybníčním břehem zakreslen pravidelný obdélník velkého stavebně uzavřeného dvora, označeného jako „Padraze“, tedy Podhrází.¹⁰⁾ Šlo o rybí sádky a obydlí fišmistra (úředník mající na starosti rybníční hospodářství), zřízené zde počátkem 18. století a po zrušení kláštera Josefem II. přeměněné na obydlí lesního úředníka.¹¹⁾ Na císařském otisku mapy stabilního katastru Mladotic z roku 1839 je v těchto místech obytný objekt s hospodářskou stavbou označený jako Fořtovna u Zelených. V blízkosti je vepsáno pomístní jméno „K Podhrázem“.¹²⁾ Na současné mapě najdeme

1200 m vzdušnou čarou od Podhrázského mlýna na severovýchod při Trojanském potoce, při silnici z Mladotic na Horní Hradiště, samotu „U Zelených“.¹³⁾

Došlo při prvním vojenském mapování k omylu a „Padraze“ mělo být vepsáno ke mlýnu a nikoli k sádkám? Pravděpodobně ano. Jen jako hypotetická možnost se vtírá myšlenka, že v místě sádek a pak samoty „U Zelených“ snad stál podhrázský dvůr, kde byl šafářem Šimon Bláha, a „Padraze“ (Podhrází) je pomístním jménem fixujícím někdejší polohu dvora.

Poznámky:

- 1) Rožmberský, P: Dvory plaských cisterciáků. Plzeň 1999/2008.
- 2) Rožmberský, P: Dvory plaských cisterciáků. Plzeň 2008, s. 25–26.
- 3) Kočka, V: Dějiny politického okresu Kralovického I. Kralovice 1930, s. 247-248, 180-183.
- 4) Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, gruntovní kniha sign. 245, fol. 40–41v.
- 5) Státní oblastní archiv Plzeň, fond Sběrka matrik (dále SOA, SM), fara Žebnice, kniha 2, s. 15, 19, 26, 27, 46.
- 6) SOA, SM, fara Žebnice, kniha 1, s. 33, 67, 158.
- 7) Citace v pozn. 3, s. 185.
- 8) SOA, SM, fara Plasy, kniha 2, fol. 29v.
- 9) Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Plasy, kniha kontraktů mlýnů a hospod, sign. 311, fol. 60-62.
- 10) <http://oldmaps.geolab.cz>, I. vojenské mapování, mapový list č. 120.
- 11) Rožmberský, P – Chmelíř, V: Mniši, zvěřina a ryby. Plaské obory a sádky. In: Proměny plaského kláštera (1145–2015). Mariánská Týnice / Plasy 2015, s. 150–151.
- 12) <http://archivnimapy.cuzk.cz>, katastr Mladotice.
- 13) <http://www.mapy.cz>.

ŽIDOVSKÝ HRBITOV RABŠTEJN NAD STŘELOU

■ Václav Fred Chvátal

Nejstarší zmínka o židovském osídlení Rabštejna se vztahuje k roku 1654 a zmiňuje pouhé dva dospělé muže a jednoho chlapce staršího deseti let, současně jsou zmíněny dva obydlené židovské domy. Žily zde tedy nejspíše jen dvě rodiny. Počátkem 18. století došlo zřejmě k nárůstu jejich počtu, a také kolem přelomu 18. a 19. století se počet židovských rodin mírně zvýšil, žili zde familianti příslušní k jiným statkům (Hřešihlavy, Prašný Újezd) a naopak několik rabštejnských familiantů žilo jinde (Kúzová, Chyše, Chodová Planá). Nikdy však v Rabštejně nebyla prokázána existence modlitebny ani synagogy.

S těmito nesouvislými a nepřilíš přesvědčivými archivními údaji kontrastuje hřbitov, který je mezi českými venkovskými židovskými hřbitovy opravdovým unikátem. Nejenže je zde zcela prokazatelné pohřbívání do vrstev, ale lze také spolehlivě sledovat vývoj hřbitova, datovat vrstvení i rozšiřování hřbitovní plochy.

Není přesně známo, kdy byl hřbitov

Stopy mladší branky uvnitř hřbitova.

Nejstarší náhrobky, vyjmuté z první vrstvy, jsou soustředěny v řadě při zdi, která dnes odděluje starou a novou část.

založen. Na základě datace nejstarších dochovaných náhrobků lze však jeho vznik odhadem klást do první poloviny 18. století. Původní hřbitov zaujímal rozlohu dnešní starší části a byl přístupný nejstarší vstupní brankou poblíž severního rohu (dnes zazděnou, částečně zasypanou a do břehů patrnou na vnitřní straně zdi).

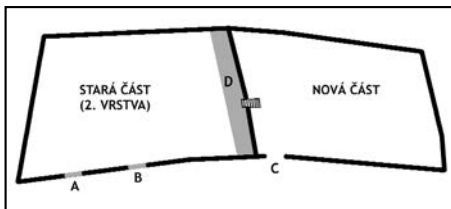
V 80. letech 18. století byla plocha hřbitova již téměř zcela zaplněna hroby, a protože zřejmě nebylo možno hřbitov plošně rozšířit, bylo rozhodnuto o vrstvení. Náhrobky byly vyjmuty a terén hřbitova navýšen o novou, téměř dvoumetrovou vrstvu zeminy pro nové pohřby. Do této nové vrstvy byly staré náhrobky znovu usazeny, ne však na svá původní místa, ale do jedné řady podél jihozápadní zdi. Přitom byla zazděna původní branka a zřízena nová, opatřená kamenným ostěním s hebrejským nápisem. Ten je v ostěni na vnější straně zdi dosud fragmentárně do-

Mladší zarděná branka s kamenným ostěním a nápisem na vnější straně zdi.

chován, včetně čitelného jména „Raben Stein“ a židovského letopočtu 5546, který odpovídá občanskému 1785–1786. Je tak zřejmě spolehlivou datací založení druhé vrstvy pohřbů. Do té se pohřbívalo až do počátku 20. století.

Tedy byl hřbitov rozšířen o novou plochu jihozápadním směrem. V severozápadní zdi nové plochy byla zřízena nová vstupní brána, a stará plo-

Schematický půdorys hřbitova:

- A - nejstarší vstupní brána (zarděná)*
- B - vstupní brána s kamenným ostěním a nápisem, zřízená pro druhou vrstvu, datovaná 1785–1786 (zarděná)*
- C - dnešní vstupní brána z počátku 20. století*
- D - řada náhrobků z 18. století vyjmutých z první vrstvy*

cha byla s novou propojena schodištěm. Pravděpodobně v souvislosti s těmito změnami byla zarděna i vstupní branka z roku 1785–1786, ve zdi z ní však bylo ponecháno kamenné ostění.

Většina starších náhrobků je zhotovena z pískovce, který ve stáří nad 200 let zpravidla rychle podléhá erozi. Mnoho z nich je tudíž již nečitelných nebo čitelných jen částečně, některé nápisy jsou dochovány už jen ve fotografické dokumentaci.

Náhrobek č. 2

Náhrobek č. 38

Z nejstarší, první vrstvy hřbitova pochází náhrobek pana Avrahama, dodnes dochovaný v řadě nejstarších náhrobků:

Náhrobek č. 38: Avraham ben Baruch (16. června 1754)

פ"נ
איש ישר
וכשר ה"ה היקר
... נעים כ"ש ...
אברהם ב"כ ברוך ז"ל
נפטר ונקבר ביום
ב' ר"ז סיון תקי"ד ל'
תנצב"ה

Zde je pohřben
muž spravedlivý
a čistý, takový byl drahý ... utěšený
...
Avraham, syn váženého Barucha,
památka jeho ať je požehnána,
zemřel a byl pohřben
v pondělí, 27. sívanu 5514 podle
malého počtu.
Jeho duše ať je přijata do svazku
živých.

Do středního období druhé vrstvy spadá např. pohřeb pana Mošeho. Jméno vsi, odkud pocházel, se nepodařilo z hebrejského přepisu jednoznačně identifikovat, je však jasně patrné datum úmrtí a pohřbu:

Náhrobek č. 2: Moše (29. srpna 1822)

פ"נ
איש ישר ירא
אלהים ה' משה
מנראשאגויץ
נפטר ביום ה'
ונקבר ביום עש"ק
י"ב אלול תקפ"ב לפ"ק
תנצב"ה

Zde je pohřben
muž spravedlivý a b-habojný
vážený Moše
Z ...,
zemřel ve čtvrtek
a byl pohřben v pátek,
12. elulu 5582 podle malého počtu.
Jeho duše ať je přijata do svazku
živých.

OBSAH

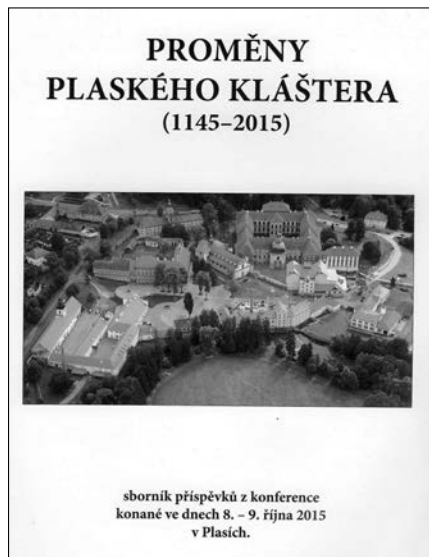
Úvodem	2
Předplatné a otevírací hodiny v knihovně	2
Události obrazem	3
Vzpomínky Josefa Vovse knižně	4
<i>/Radovan Lovčí</i>	
K 150. výročí prusko–rakouské války	6
<i>/Václav Jirsa</i>	
Mariánská Týnice a Tomáš Garrigue Masaryk	12
<i>/Karek Řeháček</i>	
Světlotisk Jakuba Husníka	14
<i>/Bohumil Tesařík</i>	
Ke dvorům plaských cisterciáků – Ozřany / Podhrází	18
<i>/Petr Rožmberský</i>	
Židovský hřbitov Rabštejn nad Střelou	22
<i>/Václav Fred Chvátal</i>	

ADRESA REDAKCE

Muzeum a galerie severního Plzeňska, Mariánská Týnice čp. 1
331 41 pošta Kralovice, telefon a fax: 373 396 410, 373 397 393
e-mail: info@marianskatynice.cz
www.marianskatynice.cz
www.facebook.com/marianskatynice

Ilustrace na obálce: Hospodářský dvůr Kalec. (foto Václav Podestát)

Publikace k prodeji

PROMĚNY PLASKÉHO KLÁŠTERA (1145-2015)

Text: kolektiv autorů

Sborník příspěvků z konference
konané ve dnech 8.-9. října 2015
v Plasích.

ISBN 978-80-87185-20-9

Cena: 250 Kč

KOSTEL SV. PETRA A PAVLA V KRALOVICÍCH

Text: Irena Bukačová

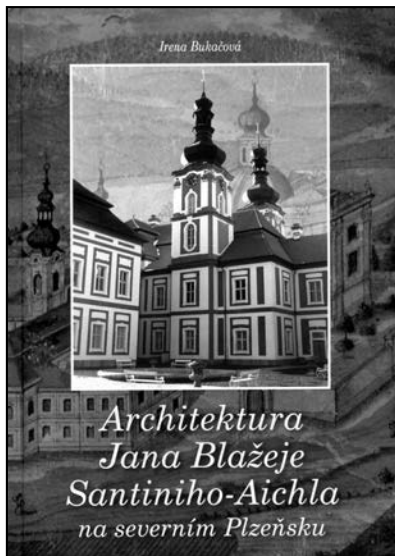
Vydalo MaG v Mariánské Týnici
a Občanské sdružení Gryspek pro
záchranu kostela sv. Petra a Pavla
v Kralovicích ve spolupráci s Nadač-
ním fondem Mariánská Týnice.

ISBN 978-80-87185-11-7

Cena 150 Kč

Další nabídka knih na:

www.marinaskatynice.cz

ARCHITEKTURA JANA BLAŽEJE SANTINIHO-AICHLA NA SEVERNÍM PLZEŇSKU

Text: Irena Bukačová

Více než dvousetstránková publika-
ce sestává z podrobného zpracování
deseti architektonických památek.

ISBN: 978-80-86720-61-6

Cena 299 Kč

PAMĚŤ KRAJINY I - VIII

Texty Irena Bukačová, Jiří Fák

Fotografie Jiří Fák, Václav Podestát
Již osmivazkové dílo (nejnověji
Nýřansko) je věnováno drobným
památkám vybraných regionů
severního Plzeňska.

Je katalogem památek, které zane-
chaly generace předků žijící zde po
staletí.

Cena za každý díl 250 Kč

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

- čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska -

Vydává M&G v Mariánské Týnici. Redaktor Václav Podestát.

*Adresa redakce: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici,
331 41 Kralovice, tel.: 373 396 410, e-mail: info@marianskatynice.cz, IČO: 368 563.*

Registrováno Ministerstvem kultury České republiky MK ČR E 12301.

Cena jednoho výtisku pro předplatitele 10,- Kč, roční předplatné 40,- Kč a poštovné.

Vychází 4x ročně. ISSN 1801-0032.